

Teresa Cebrowska

Akademia Ekonomiczna we Wrocławiu

PRZESŁANKI I ZAKRES ZMIAN W MSR 36 „UTRATA WARTOŚCI AKTYWÓW”

1. Wstęp

Równoczesne stosowanie w rachunkowości dwóch zasad – memoriału i ostrożnej wyceny – oraz przyjęcie za podstawę wyceny koncepcji zachowania kapitału nominalnego powoduje, że przed sporządzeniem sprawozdania finansowego konieczne jest nie tylko sprawdzenie tego, czy istnieją aktywa, ale także zweryfikowanie ich ekonomicznej użyteczności, co wiąże się z oceną stopnia utraty wartości i – w konsekwencji – urealnianiem wycenę bilansową aktywów. Utrata wartości dotyczy wszystkich składników majątku. Specyfika poszczególnych aktywów powoduje jednak, że obniżenie ich wartości ma różną formę i czas. Oznacza to, że do oceny tego procesu winny być stosowane różne miary i narzędzia. Podstawowym międzynarodowym standardem rachunkowości (MSR), stosowanym do oceny utraty wartości aktywów, jest obowiązujący od roku 1998 MSR 36 „Utrata wartości aktywów”. Standard ten ma zastosowanie w księgowaniu utraty wartości wszystkich aktywów z wyjątkiem:

- zapasów, których utratę wartości reguluje MSR 2,
- aktywów powstających w wyniku realizacji umów długoterminowych (utrata ich wartości reguluje MSR 11),
- aktywów z tytułu odroczonego podatku dochodowego (kwestie utraty wartości tej pozycji reguluje MSR 12),
- aktywów z tytułu świadczeń pracowniczych, którym poświęcono MSR 19,
- aktywów finansowych regulowanych przez MSR 32,
- nieruchomości inwestycyjnych wycenianych według wartości godziwej (na podstawie MSR 40),

- aktywów biologicznych związanych z działalnością rolniczą, wycenionych w wartości godziwej pomniejszonej o szacunkowe koszty związane ze sprzedażą (kwestię tę reguluje MSR 41),
- odroczonego kosztu nabycia oraz wartości niematerialnych, wynikających z umownych praw wystawcy w ramach umów ubezpieczeniowych objętych zakresem Międzynarodowego Standardu Sprawozdawczości Finansowej nr 4 (MSSF 4) „Umowy ubezpieczeniowe”,
- aktywów trwałych (lub ich grup przeznaczonych do zbycia) zakwalifikowanych jako przeznaczone do sprzedaży zgodnie z MSSF 5 „Aktywa trwale przeznaczone do sprzedaży i działalność zaniechana”.

Przedmiotem MSR 36 „Utrata wartości aktywów” jest wskazanie procedury:

- 1) ustalania, czy jakiś składnik aktywów utracił wartość,
- 2) oszacowania utraty wartości składnika aktywów,
- 3) księgowego ujęcia utraty wartości składnika aktywów,
- 4) określania ośrodków wypracowujących środki pieniężne lub ich grup,
- 5) przeprowadzania testów utraty wartości ośrodków wypracowujących środki pieniężne lub ich grup,
- 6) odwracania odpisu aktualizującego z tytułu utraty wartości,
- 7) ujawniania informacji o odpisach aktualizujących z tytułu utraty wartości.

MSR 36 „Utrata wartości aktywów” zatwierdzono w kwietniu 1998 r. Stosuje się go w sporządzaniu sprawozdań finansowych za okresy rozpoczynające się od 1 lipca 1999 r. [*Międzynarodowe Standardy Rachunkowości...* 2001, s. 833].

2. Przyczyny zmian MSR 36

Rozwój gospodarki, postępująca globalizacja, zmiany koncepcji pomiaru i wyceny, doskonalenie ich narzędzi, występowanie nowych zjawisk i transakcji powodują, że Międzynarodowe Standardy Rachunkowości nie mogą być niezmiennie. Dziedzinowy charakter MSR, z jednej strony, i ich podrzędna rola wobec sprawozdania finansowego, z drugiej strony, powodują, że zmiana jednego MSR lub MSSF wywołuje efekt domina – wymaga zmian w innym (lub innych) Międzynarodowych Standardach Rachunkowości.

Tak też się stało z MSR 36 „Utrata wartości aktywów”. Zmiany zapisów tego MSR nastąpiły:

1) w lipcu 1998 r., i dotyczyły zmian w odsyłaczach i terminologii „wprowadzenia” oraz § 39, § 40 i §110; zmiany wynikały z zatwierdzenia MSR 38 „Wartości niematerialne” oraz MSR 22 „Połączenia jednostek gospodarczych”,

2) w kwietniu 2000 r., kiedy wprowadzono poprawki do § 1 na mocy nowo zatwierdzonego MSR 40 „Nieruchomości inwestycyjne” [*Międzynarodowe Standardy Rachunkowości...* 2001, s. 833],

3) w styczniu 2001 r., kiedy zatwierdzono MSR 41 „Rolnictwo”, w efekcie czego ograniczono stosowanie MSR 36 do aktywów biologicznych związanych z działalnością rolniczą, wycenionych w wartości godziwej pomniejszonej o szacunkowe koszty związane ze sprzedażą,

4) w marcu 2004 r., kiedy to, w związku z wprowadzeniem MSSF 4 „Umowy ubezpieczeniowe” i MSSF 5 „Aktywa trwale przeznaczone do sprzedaży i działalność zaniechana”, ograniczono stosowanie omawianego MSR 36 „Utrata wartości aktywów” do aktywów będących przedmiotem nowych uregulowań; w tym czasie miała też miejsce jeszcze jedna, znacznie bardziej istotna zmiana MSR 36, wynikająca z nowego MSSF 3 „Połączenia jednostek gospodarczych”.

Z przedstawionej chronologii zmian MSR 36 „Utrata wartości aktywów” wynika, że:

- wszystkie zmiany są konsekwencją zmian innych MSR lub MSSF,
- większość zmian (w latach 2000, 2001 i częściowo 2004) wynika z opracowania odrębnych standardów regulujących kwestie klasyfikacji, wyceny i prezentacji poszczególnych pozycji aktywów i ograniczenia zakresu oddziaływania MSR 36,
- najistotniejsze zmiany (w marcu 2004 r.) są konsekwencją potrzeby powiązania MSSF 3 „Połączenie jednostek gospodarczych” (zastępującego dotychczasowy MSR 22 „Połączenie jednostek gospodarczych”) z zapisami MSR 36 odnośnie do wartości firmy nabytej w wyniku transakcji połączenia.

MSSF 3 „Połączenie jednostek gospodarczych”, zastępujący MSR 22, mimo że został uchwalony w marcu 2004 r., do końca października 2004 r. nie został przyjęty w Unii Europejskiej. Europejska Grupa Doradcza ds. Sprawozdawczości Finansowej (EFRAG) opowiedziała się za jego przyjęciem, ale Komitet Regulacyjny ds. Rachunkowości (ARC) nie podjął decyzji w sprawie przyjęcia bądź odrzucenia standardu [Stachniak 2004, s. 3; 6]. Ostateczne przyjęcie tego standardu nastąpiło w listopadzie 2004 r. Konieczność zmiany MSR 22 „Połączenia jednostek gospodarczych” wynikała z nowej sytuacji gospodarczej – pojawienia się nowych wartości uznawanych za aktywa i przyjmowanych do wyceny, rozszerzenia się obszarów ryzyka oraz rynkowego (w miejsce dotychczasowego historycznego) podejścia do wyceny aktywów netto łączących się jednostek gospodarczych. W efekcie proces połączenia jednostek gospodarczych (opisany w MSR 22 w 1998 r.) wymagał zmian regulujących następujące zagadnienia:

- wybór metody rozliczania i, w konsekwencji, księgowania połączeń,
- określenie początkowej wyceny nabytych wartości niematerialnych oraz zobowiązań i zobowiązań warunkowych powstałych w wyniku transakcji połączenia jednostek,
- ujmowania rezerw na zaniechaną lub redukowaną działalność jednostki przejmującej,

- traktowania wszelkich nadwyżek udziałów jednostki przejmującej w wartości godziwej zidentyfikowanych aktywów netto przejętych w transakcji połączenia jednostek nad ceną nabycia (kosztem przejęcia),
- księgowania wartości firmy (*goodwill*) oraz wartości niematerialnych, nabytych w transakcji połączenia jednostek.

Konsekwencją zmian w dotychczasowych rozwiązaniach, wprowadzonych przez MSSF 3 „Połączenie jednostek gospodarczych”, jest potrzeba modyfikacji w kilku kwestiach MSR 36 „Utrata wartości aktywów”. Po pierwsze, w identyfikowaniu wartości firmy, po drugie, w szacowaniu utraty wartości składników (ośrodków wypracowujących środki pieniężne), z którymi było związane powstanie wartości firmy. Oba zagadnienia są złożone i wymagają wielu testów sprawdzających.

3. Zakres zmian w MSR 36 wywołanych wprowadzeniem MSSF 3

Szczególnie ważnym, a jednocześnie nowatorsko rozwiązany problemem przy połączeniu spółek (co reguluje MSSF 3) jest wycena wartości firmy nabytej w efekcie transakcji połączenia. W każdej sytuacji jest ona różnicą między ceną nabycia (kosztem przejęcia) a wartością godziwą przejętych aktywów netto. Gdy cena nabycia (koszt przejęcia) przewyższa wartość godziwą przejętych aktywów netto, pojawia się różnica dodatnia tworząca realne aktywa – wartość firmy. Ta pozycja aktywów, zgodnie z MSSF 3, nie podlega (wbrew dotychczasowym rozwiązaniom) liniowej amortyzacji, lecz corocznemu testowaniu na utratę wartości. Konsekwencją tego rozwiązania jest konieczność zmian w MSR 36 „Utrata wartości aktywów”. Istotne są bowiem rozstrzygnięcia co najmniej pięciu kwestii:

- 1) w którym momencie i jak winna być przypisana (alokowana) wartość firmy tym ośrodkom wypracowującym środki pieniężne, które korzystają z efektu synergii wywołanego połączeniem,
- 2) jaka winna być częstotliwość przeprowadzania testów,
- 3) jakie elementy powinny być brane pod uwagę w określaniu wartości użytkowej,
- 4) czy – a jeśli tak, to kiedy i jak – można odwracać odpis z tytułu utraty wartości firmy,
- 5) jaki jest zakres ujawnień wartości firmy, która została nabyta w wyniku transakcji połączenia jednostek, a która nie była alokowana do żadnego ośrodka wypracowującego środki pieniężne.

Pierwszy z wymienionych problemów – przypisywanie (alokacja) wartości firmy do ośrodków wypracowujących środki pieniężne (OWŚP) – wiąże się ściśle z testowaniem utraty wartości bilansowej pozycji bilansowej „Wartość firmy”, nabytej w transakcji połączenia. W dotychczasowych rozwiązaniach testowanie utraty wartości tej pozycji wymagało wykorzystania metody „góra-dół”, w ramach której wartość firmy podlegała testom przez przypisanie jej bilansowej wartości do

każdego ośrodka wypracowującego środki pieniężne (OWŚP) lub do najmniejszej grupy ośrodków wypracowujących środki pieniężne (GOWŚP), do której część wartości firmy można przypisać na spójnych i rozsądnych zasadach. W nowych uregulowaniach MSR 36 wspomniana zasada jest zachowana, ale uszczegółowiono jej zakres i moment. Zmieniony standard (§ 80, 84 i 86) stanowi bowiem, że:

1) w razie połączenia nabywca powinien przypisać wartość firmy do każdego z ośrodków wypracowujących środki pieniężne (OWŚP), należących do strony przejmującej, lub do odpowiednich grup takich ośrodków (GOWŚP), które korzystają z synergii połączonych jednostek;

2) przypisanie to powinno być dokonane niezależnie od tego, czy inne aktywa i zobowiązania jednostki przejętej zostały do tych ośrodków (lub grup) przypisane, czy też nie;

3) przypisywanie należy rozpocząć w dniu nabycia i zakończyć (najpóźniej) przed końcem pierwszego roku obrotowego otwartego po dniu nabycia;

4) alokacja powinna następować na dwóch poziomach (§ 80):

a) poziom niższy (OWŚP) lub grupę takich ośrodków (GOWŚP) powinien stanowić najmniejszy zespół aktywów, o którym jednostka dysponuje informacjami dotyczącymi wartości firmy i na poziomie którego jednostka monitoruje tę wartość firmy w wewnętrznych celach zarządzania,

b) poziom wyższy – OWŚP lub GOWŚP – nie powinien przekraczać rozmiarów opisanych w standardowym formacie sprawozdawczym określonym w MSR 14 „Sprawozdawczość według segmentów”,

5) jeśli jednostka pozbywa się działalności w ramach OWŚP lub GOWŚP, do których alokowano wartość firmy, to wartość firmy skojarzoną z tą działalnością należy (zgodnie z § 86):

a) włączyć do wartości bilansowej zbywanej działalności podczas ustalania wyniku (zysku lub straty) ze zbycia,

b) wycenić proporcjonalnie do wartości zbywanej działalności i części zatrzymanego (niezrealizowanego) OWŚP lub GOWŚP bądź inną metodą, która lepiej odzwierciedla wartość firmy związanej ze zbywaną działalnością, a jednostka jest w stanie podać taką metodę;

6) jeśli jednostka dokonuje restrukturyzacji, powodującej zmianę układu OWŚP lub GOWŚP, do których alokowano wartość firmy, to nieodzowna jest zmiana przypisania wartości firmy do tych ośrodków; realokację, zgodnie z § 87 MSR 36, powinno się przeprowadzić według zasady proporcjonalnego udziału, analogicznie jak w działalności zbywanej.

MSSF 3 narzuca częstotliwość przeprowadzania testów na utratę wartości w odniesieniu do tych grup aktywów, które uczestniczą w wycenie wartości godziwej aktywów netto i skutkują wystąpieniem pozycji wartość firmy w efekcie transakcji połączenia. Coroczne, systematyczne testowanie sprawdzające, czy nie nastąpiła

utrata wartości (niezależnie od sytuacji, gdy wystąpiły przesłanki wskazujące na wystąpienie utraty wartości), jest wymagane w odniesieniu do:

- wartości niematerialnych o nieokreślonym okresie użytkowania,
- wartości niematerialnych nie oddanych jeszcze do użytkowania,
- wartości firmy nabytej w wyniku połączenia jednostek gospodarczych,
- wartości niematerialnych o nieokreślonym okresie użytkowania oraz OWŚP lub GOWŚP, do których przypisano wartość firmy.

Testy sprawdzające można przeprowadzać w dowolnym momencie roku, pod warunkiem, że będą one zawsze przeprowadzane w tym samym czasie (§ 96). Od-rębne OWŚP lub GOWŚP mogą być testowane w różnym czasie. Stwierdzenie to nie jest prawdziwe w stosunku do ośrodków, do których przypisano wartość firmy w roku, w którym nastąpiło połączenie. Standard zezwala na opieranie się na wcześniejszych obliczeniach wartości odzyskiwalnej dla OWŚP.

W ustalaniu wartości użytkowej aktywów, jako składowej wartości odzyskiwalnej niezbędnej w testowaniu utraty wartości, zgodnie z § 32, 34 i 39, należy uwzględnić:

- szacunkowe przyszłe przepływy pieniężne, oczekiwane przez jednostkę z dalszego korzystania z danego składnika aktywów,
- oczekiwania co do możliwego zakresu rozpiętości kwot oraz terminów wpływu tych przyszłych przepływów pieniężnych,
- wartość pieniądza w czasie odzwierciedloną przez bieżącą, rynkową, wolną od ryzyka stopę dyskontową,
- cenę, którą można ponieść ze względu na ryzyko specyficzne dla danego składnika aktywów,
- inne czynniki, takie jak np. brak płynności.

Prognozy dotyczące przyszłych przepływów pieniężnych muszą bazować na rozsądnych, popartych faktami założeniach, reprezentujących najbardziej uzasadnione szacunki zarządów odnośnie do warunków ekonomicznych, w których jednostka będzie funkcjonować w przyszłości. Standard nadal wymaga, aby prognozy przyszłych przepływów pieniężnych wykorzystywane do oceny wartości użytkowej, były oparte na najbardziej aktualnym budżecie finansowym bądź prognozach finansowych zatwierdzonych przez kierownictwo jednostki. Zgodnie z nim, z prognoz przepływów pieniężnych należy wyłączyć wszelkie wpływy i wypływy, których wystąpienia się oczekuje w związku z:

- przyszłą restrukturyzacją, do której jednostka nie jest jeszcze zobowiązana,
- ulepszeniem lub zwiększeniem wydajności składnika aktywów dzięki poniesionym nakładom inwestycyjnym.

W standardzie szczególną uwagę zwrócono na uzależnienie wielkości prognozowanych przepływów pieniężnych od wewnętrznych cen transferowych. Ponadto, jeśli OWŚP lub GOWŚP nie są całkowicie w posiadaniu nabywcy, np. istnieją udziałowcy mniejszościowi, to w stosowaniu testu sprawdzającego, czy nastąpiła

utrata wartości, należy uwzględnić łączną wartość bilansową wartości firmy, a nie tylko tę część, którą ma jednostka przeprowadzająca testy.

W dotychczasowych rozwiązaniach w uzasadnionych sytuacjach możliwe było odwrócenie odpisu z tytułu utraty wartości firmy. Zmieniony MSR 36 w §134 definitywnie zabrania odwracania odpisu z tytułu utraty wartości w odniesieniu do wartości firmy.

Zmianą wprowadzoną do MSR 36 jest także obowiązek ujawniania tej części wartości firm, która została nabyta w wyniku transakcji połączenia jednostek, a która do dnia sprawozdawczego kończącego rok obrotowy nie została alokowana do żadnego ośrodka wypracowującego środki pieniężne. Standard, w §133, wymaga także wskazania przyczyn tej sytuacji. Przedmiotem ujawnienia, zgodnie z §130, są także:

- informacje na temat każdego ośrodka wypracowującego środki pieniężne (lub ich grup), do których wartość bilansowa wartości firmy lub wartości niematerialne o nieograniczonym okresie użytkowania zostały alokowane i które to wartości są znaczne w stosunku do całkowitej wartości bilansowej firmy,
- specyficzne informacje, jeżeli bilansową wartość firmy lub wartości niematerialne o nieograniczonym okresie użytkowania alokowano do różnorodnych ośrodków wypracowujących środki pieniężne i, w związku z tym, ich wartość jest niewielka w stosunku do całkowitej wartości bilansowej wartości firmy lub wartości niematerialnych.

4. Podsumowanie

Omówione zmiany MSR 36 „Utrata wartości aktywów” nie opisują wszystkich wprowadzonych do standardu nowości. Ograniczają się do tych, które są konsekwencją zmian wynikających z wprowadzenia MSSF 3 „Połączenia jednostek gospodarczych”, ponieważ jednym z celów opracowania jest wykazanie związku zmian w tych dwóch standardach. O sile związku tych dwóch regulacji świadczy §138 MSR 36, stanowiący, że „jeżeli jednostka zgodnie z § 85 MSSF 3 decyduje się na zastosowanie MSSF 3 z jakimkolwiek dniem przed datą wejścia w życie zawartą w § 78-84 w MSSF 3, wtedy również powinna zastosować MSR 36 z tym samym dniem”.

Zmiany wprowadzone w MSR 36 „Utrata wartości aktywów”, będące skutkiem MSSF 3, mają duży zakres i podają szczegółowe rozwiązania. Szczególnie obszerne są w zakresie określania elementów wartości godziwej i przypisywania wartości firmy do ośrodków wypracowujących środki pieniężne.

Zmieniony MSR 36 powinno się stosować:

- do wartości firmy oraz wartości niematerialnych nabytych w trakcie transakcji połączenia spółek, dla której data umowy przypada na 31 marca 2004 r. lub później,

- do wszystkich pozostałych aktywów, w przyszłości, od początku pierwszego rocznego okresu rozpoczynającego się w dniu 31 marca 2004 r. lub później.

Literatura

Międzynarodowe Standardy Rachunkowości 2001, IASB, London 2001.

Stachniak A., „*Stabilna platforma*” *Międzynarodowych Standardów Sprawozdawczości Finansowej*, „Rachunkowość” 2004, nr 10.

IAS 36. Utrata wartości aktywów, materiały szkoleniowe na konferencję naukową nt. „Międzynarodowe Standardy Rachunkowości”, Szklarska Poręba, wrzesień, 2004.

CIRCUMSTANCES AND THE RANGE OF CHANGES IN MSR 36 „DEPRECIATION IN ASSETS VALUE”

Summary

The economy development, progressive globalization, changes in the conception of survey and valuation, improvement of their tools, appearance of new phenomena and transactions cause the fact that the IAS (International Accounting Standards) cannot be invariable.

The domain nature of MSR (Mortgage Servicing Rights) on one hand and their subordinate role to the financial statement on the other hand is responsible for the fact that the change of one of MSR or introduction of the new IFRS (International Financial Reporting Standard) causes the so called domino effect - it requires some changes in another (or others) MSRs. This is what happened to MSR 36 "Drop in assets value". Introduction of MSSF 3 "Fusion of companies" which replaced MSR 22 forced changes in MSR 36. The article presents the reasons of those changes, their range and effects, taking into particular consideration the company value.